

Jezik, žargon i verbalne magle. Intervju - dr Ranko Bugarski, lingvista

Intervju - dr Ranko Bugarski, lingvista:

Jezik, žargon i verbalne magle

"Aktuelnih verbalnih eksperimenata ima u izobilju – od rimovanih doskočica ('Bez kralja ne valja') do eksperimentalnog predizbornog prodavanja verbalne magle ('hleb tri dinara', 'povratak srpske vojske i policije na Kosovo', 'nema zakonskih prepreka za kandidovanje haških optuženika na izborima'...). Samo što se u ovoj vrsti igara ništa ne saznaje, a mnogo se toga lažno predstavlja u manipulativne svrhe".

Žargon, najnovija studija dr Ranka Bugarskog, sa lingvističkog stanovišta opisuje fenomen po kome je naslovljena, zbog čega je, u odnosu na druge koje je uglavnom zanimao sociološki pristup, jedinstvena. Dr Bugarski je i u prethodnim analizama nauke o jeziku otkrivao njene neistražene nivoe i time je lingvistiku, o kojoj se misli da je hermetična, učinio pristupačnom i životnom.

Dr Ranko Bugarski je redovni profesor Filološkog fakulteta u Beogradu. Predavao je na mnogim inostranim univerzitetima, bio je potpredsednik Međunarodnog udruženja za primenjenu lingvistiku i predsednik Evropskog lingvističkog društva, član je Evropske akademije nauka i umetnosti. Objavio je veliki broj radova iz anglistike, opšte lingvistike, primenjene i sociolingvistike. Njegove najpoznatije i najnovije knjige su Jezik i lingvistika, Jezik u društvu, Jezik od mira do rata, Pismo, Lica jezika i Nova lica jezika. Povod razgovoru koji sledi je knjiga Žargon, nedavno objavljena u Biblioteci "XX vek".

"VREME": Na kraju vaše nove knjige Žargon poručujete čitaocima da je eksperimentisanje rečima jedan od prijatnijih načina saznavanja sveta. Kako izgledaju aktuelni verbalni eksperimenti?

RANKO BUGARSKI: To sam rekao komentarišući šaljivo slivanje reči u neočekivane nove celine (dišomor – direktor škole, salamonela – sumnjiva salama, bliznismen – biznismen blizak vlastima, snobilni telefon i sl.). Ali, verujem da ne mislite samo na ovakvo neobavezno poigravanje rečima. Drugih aktuelnosti takođe ima u izobilju – od rimovanih doskočica ("Bez kralja ne valja") do eksperimentalnog predizbornog prodavanja verbalne magle ("hleb tri dinara", "povratak srpske vojske i policije na Kosovo", "nove granice sa Hrvatskom", "nema zakonskih prepreka za kandidovanje haških optuženika na izborima"...). Samo što se u ovoj vrsti igara ništa ne saznaje, a mnogo se toga lažno predstavlja u manipulativne svrhe.

Postoji mišljenje da oficijelni jezik pokazuje otpor prema žargonu. Da li je razlog tome nerazumevanje?

Ako pod oficijelnim jezikom mislite na standardni ili književni jezik u celini, istina je da se on po svojoj prirodi opire žargonizaciji, premda ne uvek uspešno. Uz to se on time nekada i obogaćuje, kao u savremenoj urbanoj književnosti. Ali, ako je reč o odlikama administrativnog diskursa, o jeziku zvaničnih institucija, dokumenata i državnih službenika, on je uveliko prožet specifičnim stručnim žargonom. Tako iz prosvetnih krugova slušamo o edukovanju u departmanima ili o implementaciji kurikuluma, a iz privrednih o tenderima, tranziciji i sličnom, što često nije baš transparentno pa tako dovodi i do nerazumevanja.

Zašto ne uspevaju povremeni pokušaji da se iz srpskog jezika izbace strani izrazi?

U savremenoj civilizaciji nije moguće, a ni poželjno, sprečavati međuljudske kontakte i uticaje. Jezici se još od davnina bogate pozajmljivanjem, pa se strano vremenom odomaćuje. Jedino Stari

Grci nisu imali od koga da pozajmljuju, zbog čega su neophodnu filozofsku i stručnu terminologiju morali s mukom da iskivaju iz svakodnevnog govornog jezika. Posle njih drugi jezici podmirivali su svoje potrebe uzimajući iz grčkog, potom latinskog i modernih evropskih jezika, danas naročito engleskog. Bez toga bi se život u našem svetu teško mogao zamisliti. Ali, ovo treba činiti s merom i poznavanjem stvari, a ne stihijski, neuko i pomodarski. Problem nastaje kad se komotno preuzima i mnoštvo nepotrebnih reči i izraza, i to je već znak slabije jezičke kulture. Nije suvišno ako uz računar koristimo i kompjuter, jer ovaj internacionalizam omogućuje bogatiju derivaciju (kompjuterist, kompjuterizacija, kompjuterizovan...). Nasuprot tome, nema opravdanja za nekontrolisano pribegavanje tekućem internacionalnom žargonu evropskih institucija, na primer, kao kada se promovise lingvistički diverzitet umesto da se unapređuje jezička raznolikost. Ukratko, bez stranih reči se ne može, ali s njima valja umeti.

Osnivaju se udruženja za zaštitu ćirilice. Šta najviše ugrožava ćirilicu i može li se ona zaštititi zakonom?

Za razliku od mnogih koji se učestano oglašavaju na ovu temu, ne vidim da je ćirilica životno ugrožena naporednim prisustvom latinice u ovdašnjem komunikacijskom prostoru, koje nije plod ničije zavere nego je prirodan rezultat skoro stogodišnjeg postojanja jugoslovenske države i ukrštanja kultura na ovom prostoru. To što Hrvati koriste samo latinicu nipošto ne znači da bi sada Srbi, već uveliko i nepovratno dvopismeni, trebalo pod prisilom da se vrate svom jedinom pismu, i to zarad naknadnog uspostavljanja nekakve lažne simetrije. Tu okolnostima zadatu dvopismenost smatram civilizacijskom prednošću Srba, a ne apokaliptičkom najavom njihovog rasrbljenja i konačnog iščezavanja. Sasvim je razumljiva briga oko tipografskog usavršavanja ćirilice ili njenog uključivanja u svet moderne tehnologije, ali se ona, ako se već smatra egzistencijalno ugroženom, ne može štititi zakonskim proterivanjem hrvatske latinice iz javne upotrebe. Verujem da je ona u osnovi već dovoljno zaštićena obaveznim prioritetom u službenoj upotrebi, dok u praksi zadržava moćna uporišta u obrazovnom sistemu, školskim udžbenicima i visokotiražnoj štampi – uprkos očiglednoj prevlasti latinice u interakcijskim domenima kao što su poslovi, trgovina ili reklama. Osnovni problem, koji se stalnom pričom o ćirilici zapravo potiskuje iz vidokruga javnosti, nije u koegzistenciji dvaju pisama nego u nedopustivo niskom nivou opšte pismenosti i jezičke kulture: nije osobito važno u kojem je pismu neko nepismen!

Hrvatski jezik je zbog politike morao da bude drugačiji od srpskog. U poslednje vreme se govori o crnogorskom jeziku – da li iz istih razloga?

Politička i ratna zbivanja koja su kulminirala raspadom SFRJ dovela su do administrativnog rastakanja prethodno zajedničkog srpskohrvatskog jezika na njegove nacionalne i podržavljene komponente. Najpre je u tom smislu osamostaljen hrvatski jezik, ubrzano i u znatnoj meri veštački kroatizovan kako bi se što više razlikovao od srpskog. Slično se potom desilo sa novoporođenim bosanskim, koji se mogao prikazati koliko-toliko drukčijim od oba prethodna samo naglašavanjem njegovom orijentalnog nasleđa. A sada se aktuelizuje i mogućnost zvaničnog proglašenja crnogorskog jezika, naročito u slučaju definitivnog razlaza dva oka u glavi, čime bi se krug zatvorio. Međutim, bilo bi još ponajteže dokazivati posebnost ovog jezika radi opravdavanja njegovog zasebnog imena. Tu je jedini način retrogradna dijalektizacija, arhaizacija i folklorizacija, što se zapravo i predlaže, a što je direktno suprotno profilu jednog modernog standardnog jezika. Sve ovo pokazuje da je mnogo lakše promeniti zvanični naziv jezika, što je politički potez s jakim simboličkim nabojem, nego tu promenu naučno obrazlagati, jer je lingvistički i komunikacijski gledano i dalje reč o jednom jeziku – kako god ga ko nazivao službeno ili neslužbeno.

Sonja Ćirić

Jezik u malom

"Žargon je jezik u malom", kaže na početku knjige profesor Bugarski. Evo nekoliko njegovih dokaza: narkić (park iza republičke skupštine), srpak (srpska Nova godina), krađanin (građanin uhvaćen u krađi, povodom slučaja jednog bivšeg ministra), sponzorište (sponzorirano pozorište), netiketa (etikecija na internetu), dopinkovati se (dopingovati se emisijama TV Pink), teritorijalne kretenzije, zvezda džibernjača, spektakluk i gnuspojave (autor poslednje četiri Teofil Pančić), hloror (naslov novinskog izveštaja o posledicama oslobađanja hlora iz cisterne u naseljenom mestu), aktentat (incident u hrvatskom saboru kada je jedan zastupnik gađan aktovkom), ultimartium (naslov novinskog teksta o zahtevu SAD prema SRJ oročenom sa 31. martom)...

Vreme 677, 25. decembar 2003.

www.vreme.com/cms/view.php?id=361991